

REISZ T. CSABA

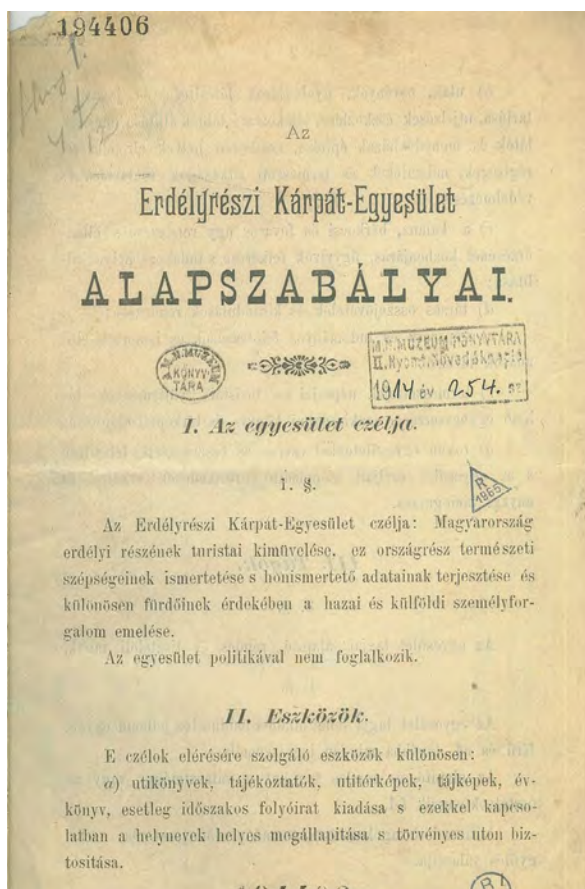
Az Országos Községi Törzskönyvbizottság története

I. Mozgalom a magyar helynevek érdekében, 1891–1895*

Helynévrevízió mint egyesületi program

A Magyarországi Kárpát-egyesület – hazánk legrégebbi turisztikai egyesülete – 1873-ban jött létre, hogy a Kárpátok és különösen a Magas-Tátra feltárását, minél szélesebb körben ismertté tételét, valamint azok beutazásának megkönnyítését a maga eszközeivel (utak és szálláshelyek, kirándulások, felolvasások, kiadványok, néprajzi és turisztikai gyűjtemények) elősegítse.¹

Az egyesület sikereit látva merült fel egy hasonló szervezet létesítésének gondolata a Keleti-Kárpátok talán még inkább vadregényes vidékének felfedezésére, népszerűsítésére és ezáltal gazdasági fejlesztésére. Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) kezdeményezésére 1891. január 12-én – Kolozsvár székhellyel – megalakult az Erdélyrészi Kárpát-egyesület (EKE), a céljai között a térségbe irányuló hazai és külföldi turizmus, az ottani fürdők személyforgalmának fellendítése szerepelt, hogy azok majd az ipari és gazdasági viszonyokat fejlesszék, és a működő tőkét odavonzzák.² Az első, 1891-ben kiadott alapszabályban rögzítették a célok elérését szolgáló elsődleges eszközöket, ami „*útikönyvek, tájékoztatók, útitérképek, tájképek, évkönyv és esetleg időszakos folyóirat kiadása, s ezekkel kapcsolatban a helynevek helyes megállapítása s törvényes úton biztosítása*” volt.³ Az egyesület 1892-től Erdély címmel és az alcímben a köz-

■ Az Erdélyrészi Kárpát-egyesület első alapszabályának nyitó oldala, 1891 (Országos Széchényi Könyvtár)

ponti témákra, vagyis a turizmusra, a fürdő-ügyre és a néprajzra utaló havi értesítőt adott közre.⁴

Az EKE hamar belevetette magát a magyar helynevek ügyének támogatásába. 1892 legele-

* A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 Pallas nagy lexikona. XII. Bp., 1896. 174–175.; Révai nagy lexikona. XIII. Bp., 1915. 268.; Uj Idők Lexikona. 17–18. Bp., 1940. 4356.

2 Pallas nagy lexikona. VI. Bp., 1894. 306.; Révai nagy lexikona. VI. Bp., 1912. 608–609.; Uj Idők Lexikona. 9–10. Bp., 1938. 2114.

3 Erdélyrészi Kárpát-Egyesület Alapszabályai. Kolozsvár, 1891.

4 A folyóirat 1892 és 1939 közötti számai elérhetők az Arcanum Digitális Tudástárban (adt.arcanum.com).

■ Az egyesület jelvényén a havasi gyopár szerepelt (Erdély, 1893. 3. szám)

jén arra kérték az egyesület osztályait, hogy gyűjtsék az idegen és helytelen elnevezéseket, amit majd felterjesztenek a Magyar Földrajzi Társaság (MFT) által kiküldött bizottságnak, mert „*eltekintve a kérdés politikai oldalától, ezek a helynevek igen alkalmasak az idegen utazó közönség zavarba hozására*”. Az EMKE már korábban kérte a belügyminisztert és a hadügyminisztert, hogy az erdélyi katonai térképek javításakor legyenek tekintettel a magyar elnevezésekre, ennek megvalósításához kívánt hozzájárulni az MFT a bizottsági munkával.⁵ Az egyesület osztályai napirenden is tartották a helynevek ügyét, így például a Kolozs megyei az 1893. február 5-i ülésén már a katonai térképek neveinek kijavításáról is tanácskozott.⁶

Az EKE központi választmánya az 1893. szeptember 12-i ülésen ismét foglalkozott a katonai térképek helyneveivel, amely ügyben már a munka megindulását rögzítették. „*Azonban a törvény értelmében valamely hely nevének megváltoztatására az illető község beleegyezésére és kezdeményezésére lévén szükség: a választmány kimondja, miképp a vármegyékhez kérest intéz, hogy eziránt a megfelelő mozgalmat maguk indítsák meg.*”⁷

A következő választmányi ülésen, október 11-én Sándor József tiszteletbeli tag azt javasolta, írjanak Maros-Torda vármegyének, ahol Ótoplica községet Oláhtopicára akarták átnevezni, hogy vagy hagyják meg a mostani nevet, vagy Maroshévíz legyen a település új elnevezése. A jelenlévők megvitatták a felvetést, ami után azt a határozatot hozták, hogy „*az ezredéves kiállítás alkalmára az erdélyrészi idegen hangzású helyneveket a történelmi adatok alapján az EKE megváltoztatja. Evégett köriratban megkeresi az összes erdélyi vármegyéket, hogy ilyen értelemben vármegyéjük területén mozgalmat indítsanak. A terv az, hogy a múltban magyar névvel bírt, de az idők folyamán eloláhosodott nevű községek, hegyek, folyamok, dűlők stb. ismét felvegyék eredeti magyar nevüket. Az Árpád- és Anjou-korabeli okmánytárakat evégett átkutattatja az egyesü-*

5 A magyar térkép megmagyarosítása. *Erdély*, 1. (1892) 3:147–148. (márc. 1.).

6 Egyesületi élet. *Erdély*, 2. (1893) 1–2:63. (jan. 1.).

7 Egyesületi élet. *Erdély*, 2. (1893) 9:322. (szept. 1.).

let, és a helyszínen a néphagyomány útján is igyekszik a megfelelő és jogos magyar elnevezés nyomára jönni. Ez adatok alapján aztán könnyű lesz az ezredéves kiállításra összeállítani az erdélyi rész magyar térképét az eddig használatban volt, elferdített és idegen hangzású neveket tartalmazó katonai térképek helyébe. A helyesbítéseket természetesen közölni fogják a belügyminiszterrel, hogy a hivatalos helységnevtárba felvétesse nek. Egyúttal határozatot, hogy a helységnevek helyesbítése, illetőleg régi történelmi nevük visszaállítása elveire nézve véleményadásra és egyöntetű tervezet kidolgozására kéressék fel a »Magyar Történelmi Társulat« és a »Magyar Földrajzi Társaság«, mint az erre legilletékesebb két fórum.»⁸

Az EKE ezredévi ünnepekre eredményt váró helynév-magyarosítási törekvését a szász és román nyelvű sajtóban többen támadták.⁹ Emiatt az egyesület 1893. november 14-én a belügyminiszterhez fordult, hogy célkitűzése-ihöz elnyerje annak támogatását: „Az a célunk ugyanis, hogy a múltban magyar névvel bírt helységek stb. ismét felvegyék a történelmi adatok alapján kikutatható magyar elnevezésüket. A mozgalmat az erdélyrészi vármegyék helyesléssel fogadták, és most már minden ponton foly az adatgyűjtés.” Azt kérték, hagyja jóvá a tárcavezető e törekvésüket, és a törvényes formák betartásával megteendő helynév-változtatási kéréseiket méltassa figyelemre.¹⁰ Az egyesület tíz nappal később újabb kérést küldött a belügyminiszterhez, kifogásolva az iskolai oktatásban engedélyezett katonai térképek hibás névírását: „sajnos tapasztalataink vannak,

hogy az elferdített helyesírású magyar helységeket maguk a közigazgatási hatóságok se tudják feltalálni, ami különösen hadászati szempontból felette hátrányos”. Javasolták, hogy az erdélyi szelvények ellenőrzésébe az egyesületet is vonják be.

A Magyar Történelmi Társulat véleménye

Az EKE központi választmányának 1893. október 11-i ülésén arról határoztak, hogy a régi történelmi nevek visszaállításáról kikérik a két nagy múltú – történelmi és földrajzi – szakmai társaság véleményét. Az MFT az október 19-i választmányi ülésén az EKE helynevek magyarosítása érdekében küldött átiratát az 1892 legelején megalakult helynévtári bizottsághoz tette át.¹¹ 1893–1894-ben ez a bizottság a katonai térképek revíziójával foglalkozott, a *Földrajzi Közlemények* nem tartalmaz adatot arra, hogy az EKE kérésével érdemben foglalkoztak volna.

A Magyar Történelmi Társulat (MTT) a november 2-i választmányi ülésén foglalkozott azzal a kéréssel, hogy az EKE „a helyneveknek történelmi alapon való helyesbítése céljából oly irányelvek megállapítását kéri, melyek a mondott célból tervszerűen megkezdendő munkájában vezérfonalul szolgálhatnak”. Az átiratot Csánki Dezső, Réthy László, Tagányi Károly és Nagy Gyula választmányi tagoknak adták ki tárgyalásra és mielőbbi jelentéstételre.¹² A felkért személyek, akik közül hárman a m. kir. Országos Levéltár tisztviselői voltak, nem sokat késlekedtek, a december 7-i választ-

8 Egyesületi élet. *Erdély*, 2. (1893) 10:362. (okt. 1.).

9 Így pl. Maghiarisarea numirilorü de locuri. *Gazeta Transilvaniei*, 56. (1893) 22:2. (okt. 7.): „Vomü avé ocasiune a vedé aşadéra în scurtü, că betránulü »Retezatü« p. e., pe basa »datelorü istorice« va fi botezatü in »Lereszelt«... Până la mileniu se potü face multe”, vagyis „Rövid időn belül lesz alkalmunk látni, hogy pl. a »Retezat«-ot a »történelmi adatok« alapján »Lereszelt«-re keresztelik át... Az ezredfordulóig még sok mindent lehet tenni”.

10 A község- és egyéb helynevekről szóló törvény keletkezése. *Erdély*, 7. (1898) 1–3:26–29. A tudósításban említett, 1893. november 14-én kelt, 667. iktatószámú iratot a Belügyminisztérium iratainak iktatókönyvében nem találtam meg, ugyanakkor a november 16-án kelt, 709. iktatószámú beadványuk a katonai térképek revíziójáról november 29-én beérkezett és 104.529/1893. szám alatt iktatták is. Utóbbi kelte eltér a cikkben és a belügyi iktatókönyvben. Felmerül a gyanú, hogy az első levél nem is érkezett be a szaktárcához, és ezért nem kaptak arra választ.

11 Társasági ügyek. *Földrajzi Közlemények*, 21. (1893) 6:316. (nov.).

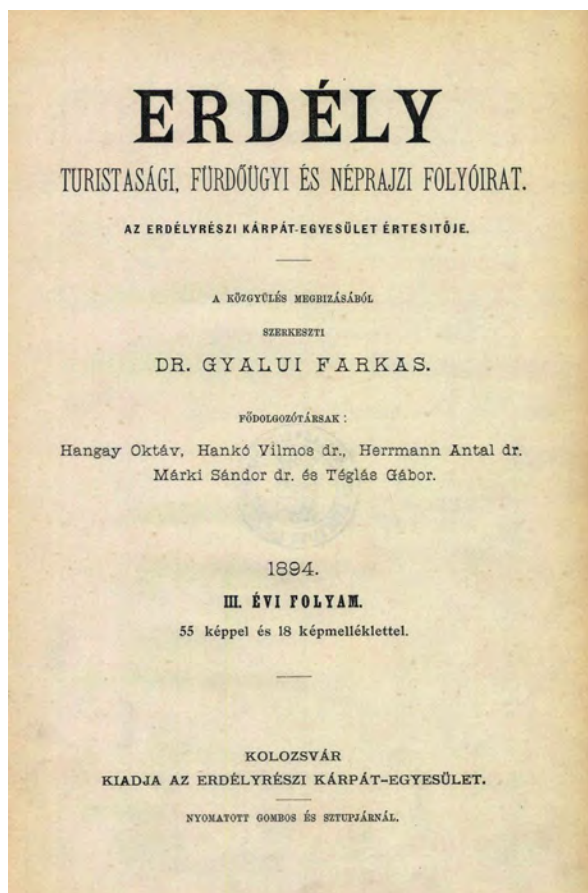
12 Hivatalos értesítő. *Századok*, 27. (1893) 9:836.

mányi ülésen felolvasták azt a véleményes jelentést, amelyet helyesléssel fogadtak, és határoztak arról, hogy az EKE-nek elküldik.¹³

Az EKE 1894. január 10-i választmányi ülésén felolvasták az MTT véleményét, „melyben örömmel fogadván az egyesület ezen irányú akcióját, kijelenti, hogy a régi magyar helynevek visszaállítása tervét helyesli és ahhoz hozzájárul, azonban új nevek gyártását a historia szempontjából sem tartja helyesnek, mert akár magyar, akár idegen legyen is a helynév, az történetünknek éppen olyan nélkülözhetlen eleme és éppen annyira a mienk, mint például nyelvünknek az abban meghonosodott idegen szókincs. Választmány tudomásul véve a Történelmi Társulat véleményét, azt a helynévbizottsághoz teszi át.”¹⁴

Az Erdély következő számában az MTT teljes véleményét is megjelentették. A társulat az egyesület célkitűzését örömmel üdvözölte, de egyúttal figyelmeztetett arra, hogy a névadásnak nem politikai, hanem csak tudományos alapja lehet: „csak örömünknek adhatunk kifejezést, hogy az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület célja: nem új helyneveket gyártani, s viszont tőlünk sem áll semmi távolabb, mint az, hogy a helynevek tervbe vett helyesbítésének jogosultságát kétségbe vonjuk. Kik hazánk régi földrajzában járatosak, nagyon jól tudják, hogy helyneveink jelentékeny részükben, sokszor a fölismerhetlenségig vannak eltorzítva, s hogy másrészt ősi, történetünk vagy nyelvészetünk szempontjából nagy értékű s leginkább magyar helyneveket más, újabb, kevesebbet mondó, idegen elnevezések szorítottak ki. Az ilyeneknek helyesbítése, visszaállítása tehát éppen históriánk érdekében volna kívánatos, mert azáltal voltaképpen múltunknak egy-egy becses emlékét restauráljuk. Nem rombolunk, de építünk.”¹⁵

Az EKE központi választmányának januári ülésén Márki Sándor elnöklete alatt újjászervezték a helynévhelyesbítő bizottságot, amely két irányban – a katonai térképek revíziója és a helynevek helyesbítése – kívánt tevékeny-

■ Az EKE havi értesítőjének, az Erdély című folyóiratnak a címlapja, 1894

kedni. Bár elfogadták az MTT véleményét, annál megengedőbbek voltak a magyar nemzeti célok érdekében: „Azonban a bizottság nem ragaszkodik oly szigorúan ahhoz, hogy csak a történelmi nevek kutassanak ki, mert helyesnek és kívánatosnak tartja azt is, hogy ahol az illető hely a vidék középpontja, posta, távirtda és vasúti állomás van, és a lakosság nagyobb része magyar, az idegen helynév helyébe valamely más magyar név alkalmaztassék. A magyar helynevek kikutatására nézve gazdag anyagnak véli a bizottság a telekkönyveket is, melyeket a revisió alkalmával figyelembe fog venni.”¹⁶ Megjegyzendő, hogy ez a szándék kelthette a szász és a román nemzetiségi sajtóban azt az érzést, hogy helynév-magyarosítás az egyesület célja.

13 Hivatalos értesítő. *Századok*, 27. (1893) 10:925.

14 Egyesületi élet. Központi választmány. *Erdély*, 3. (1894) 1–2:27. (jan. 1.).

15 A helynevek ügye. *Erdély*, 3. (1894) 3–4:88–90. (márc. 1.). Idézett hely: 89.

16 Uo. 95.

Erdélyrészi Kárpát-Egyesület.
(*SOCIETATEA CARPATINĂ.*)

Telefon Nro 76.

Străinilor și vizitatorilor orașului nostru servesc bucuros și gratis atât *Societatea Carpatină*, cât și orice membru al Societății, purtând panglica albă cu inscripțiunea «Kárpát-Egyesület» cu amănunte și deslușiri, le arată bucuros vederile și însemnătățile orașului și le stă la dispozițiune în toate interesele turistice, în orice oră a zilei.

Localul oficial se află în strada *Jókai* (Belszén-útcza) Nro 11 catul I.

Președintele.

7

Erdélyrészi Kárpát-Egyesület.

Telefon : 76.

Idegeneknek, a kik városunkban időznek, díjtalanul fölvilágosításokat ad, a város látnivalóit megmutogatja és turista stb. szolgálatokban rendelkezésre áll az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület és az egyesületnek fehér szalagon «Kárpát-egyesület» felirattal ellátott bármely tagja. Hivatalos helyiség: Jókai (Belszén)-utca 11-ik szám, I. emelet.

Az elnökség.

Ny. Gomboc és Sztupjárnál Kolozsvárt.

77

Erdélyrészi Kárpát-Egyesület.

SOCIÉTÉ DES CARPATHES DE TRANSYLVANIE.   TRANSYLVANIAN CARPATHIAN ASSOCIATION.

Telephone : 76.   Telephone : 76.

La Société des Carpathes de Transylvanie, fournit gratis, aux étrangers résidant dans notre ville, des renseignements de toutes sortes. Elle se met à la disposition des étrangers pour leur montrer les curiosités de la ville et leur rendre tout autre service de touriste. Chaque membre de la dite société porte au bras une écharpe blanche avec cette inscription Société des Carpathes (Kárpát-Egyesület), et se met individuellement au service de tout étranger.

Résidence officille : Administration Rue Jókai (Belszén) 11 premier étage.

8

Siebenbürgischer Karpaten-Verein.

Telephone : 76.

Allen Fremden, die in unserer Stadt weilen, ertheilt gerne und unentgeltlich jede Auskunft, Zeigt ihnen die Sehenswürdigkeiten der Stadt und steht in touristischen und ähnlichen Fragen zu Diensten: der siebenbürgische Karpatenverein und alle Mitglieder Desselben, welche auf weissem Bande gedruckt, die Aufschrift und das Abzeichen „Karpaten-Verein“ (Kárpát-Egyesület) tragen.

Amtslocalitäten: Jókai (Belszén) Gasse Nro 11, I-ten Stock.

Das Präsidium.

79

- Négyezer példányban nyomtatott ötnyelvű tájékoztatólap 1894-ből, amely az EKE díjtalan felvilágosító és idegenvezető szolgáltatását kínálja a Kolozsvárra érkezőknek (MNL OL, K 148. 1894-IV-D-2767.)

■ EKE-arc képcsarnok. Felül Radnóti Dezső főtitkár (balra) és báró Feilitzsch Artúr elnök (jobbra), alul dr. Márki Sándor, a helynév helyesbítő bizottság elnöke (Erdély, 1899. évi 1–4. szám; MERZA GYULA: Az Erdélyi Kárpát-Egyesület története. Kolozsvár, 1930. 10., 14.)

A Belügyminisztérium és a helynevek ügye

Az EKE 1893 végétől komoly adatgyűjtésbe kezdett, ennek során azt tapasztalták, hogy a telekkönyvek is számos idegen hangzású dűlőnevet tartalmaznak, ezért 1894. március 17-én az igazságügyi miniszterhez fordultak, *„kegyeskedjék elrendelni, hogy a telekkönyvekbe a dűlők nevei minden esetben magyar névvel vezetessenek be, és hogy minden dűlő magyar ortográfiával írássék. [...] mert valósággal károsnak kell tekintenünk azt, hogy az erdélyrészi telekkönyvekben a dűlők nevei, majdnem kivétel nélkül, mind úgy vannak bevezetve, hogy alig lehet magyar embernek egyik-másikát kimondani és ezek mellett még ortográfiája is idegen”*.¹⁷

A Belügyminisztérium az EKE 1893. október 12-i felterjesztésére hosszú ideig nem válaszolt, ennek az lehet az oka, hogy talán meg sem kapta a tárca a beadványt (nincs nyoma az iktatókönyvben). Az irat keresése közben került elő egy ügyirat helyén őrzött irattári lap, amely a helynevekkel kapcsolatos beadványok és a megtett intézkedések iktatószámait sorolta fel. Az ügyirat azóta megsemmisült vagy lappang, de az iktatókönyvből legalább annak tartalmára következtethetünk.¹⁸

Az első irat Kolozs vármegye alispánjának 1885. november 1-jén kelt beadványa volt a helységnevek egy alakban használata tárgyában, amelyre a tárca válaszolt. Ezt követte a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1886–1887. évi négy átírata: a román lelkészek által elkövetett helységnévferdítésekről; a görög egyházmegyei hatóságoknak kiadott utasítás arról, hogy az anyakönyvi kivonatokban és levelezésekben a hivatalos és közhasználatú neveket használják; Nagy-Küküllő vármegye tanfelügyelője a hatóságokat utasítani kéri, hogy a községek magyar nevét is feltüntessék; a helységneveknek a nem magyar ajkú egyházi

hatóságok részéről magyar elnevezéssel leendő közlése tárgyában. A belügyminiszter a kultusztárcának is válaszolt.

1891 és 1894 között a katonai térképek helyneveiről, azok helyesbítéséről, illetve az erdélyi vármegyékben végzendő földmérési, lejtmerési és háromszögelési munkálatok felvételére kiküldendő közös hadseregbeli tisztekről, magyarul értő tisztek alkalmazásáról leveleznek egymással a belügy-, a honvédelmi, a kereskedelemügyi és a közös hadügyminiszter, továbbá az EMKE.

1894 novemberétől már a hivatalos helységnévtár újraserkesztése és a község- és egyéb helynevek egységes és hiteles jellegű megállapítása tárgyában levelezett egymással a belügy-, a kereskedelemügyi és a vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Perczel Dezső belügyminiszter – a kereskedelemügyi és a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben – 1895 májusában a magyarországi községek és egyéb helyek nevének hiteles törzskönyvezése céljából egy vegyes bizottságot kívánt megszervezni. A bizottság feladatául azt jelölte ki, hogy javaslatot tegyen a magyar helynevek, illetve a nem magyar – kivéve a német – helynevek egységes helyesírására, a többféle elnevezés közül a hivatalosra, a többszörösen előforduló helyneveknél az alkalmas előnevekre vagy új községnevekre, továbbá azon intézkedésekre, amelyek segítik a hivatalos név elterjesztését és kizárólagossá tételét. A vegyes bizottságot a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) igazgatójának elnöklete alatt *„a belügyi, kereskedelmi, vallás- és közoktatásügyi minisztérium, valamint az országos statisztikai hivatal képviselőiből, nemkülönb a földrajzi társaság, történelmi társaság, a Magyar Tudományos Akadémia statisztikai bizottsága, az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület és az Erdélyrészi Kárpát Egyesület ajánlatára meghívandó tagokból fog állani”*.¹⁹

17 A község- és egyéb helynevekről szóló törvény keletkezése. *Erdély*, 7. (1898) 1–3:26–29. Idézett hely: 27.

18 Az ügyiratnak a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), K 150 Belügyminisztérium, Általános iratok (= K 150) 1895-II-2-23143. számon (2524. csomó) kellene lennie. Ezúton köszönöm dr. Suslik Ádám kollégám szíves segítségét az iktatószámok levezetésében és az iratok felkutatásában.

19 A 36.281/1895. BM-rendelet szövegét idézi: A község- és egyéb helynevekről szóló törvény keletkezése. *Erdély*, 7. (1898) 1–3:26–29. Idézett hely: 28.

A belügyminiszternek a vegyes bizottságról szóló, 1895. május 10-én kelt tájékoztató és felkérő levelét az EKE központi választmánya is megkapta. Az egyesület vezetői, Feilitzsch Artúr társelnök és Radnóti Dezső főtitkár válaszukban megemlégték, hogy „*annak idején elsők voltunk, akik a kérdés megoldását sürgettük és megalakulásunkkor mint egyik fő célunkat alapszabályainkba is bevettük. Ennek következtében csak hazafias örömmel üdvözljük Nagyméltóságod kezdeményezését, és részünkről készek vagyunk ez egész erdélyi részre kiterjedő egyesületi szervezetünkkel teljes erővel odahatni, hogy eme különösen ország részünkre fontos kérdés az igazságnak és a történelmi adatoknak megfelelőleg rendeztessék.*” A bizottságba dr. Márki Sándort, az egyesület helynév-helyesbítő bizottságának elnökét és Radnóti Dezsőt delegálták.²⁰ A többi felkért bizottság, szaktársulat és egyesület (MTT, EMKE, MTA Nemzetgazdasági és Statisztikai Bizottsága, MFT, végül MTA Történelmi Bizottsága) is választott, megnevezve képviselőjüket.²¹

Filtsch József kilépése az egyesületből

A szász Filtsch József Vilmos (Brassó 1844. október 17. – Temesvár, 1895. október 5.) a középiskolai tanulmányait követően (1862) Bécsben hallgatott jogot, majd szülővárosában állt munkába. A városi hatóságnál titkár (1866), a törvényszéknél jegyző (1871), 1875-től Szamosújváron aljárásbíró volt. 1880-ban lemondott hivataláról és 1883-ig Texasban élt, innen hazatérve a *Kronstädter Zeitung* szerkesztője lett, és munkatársa volt a *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*nak is. A szász néppárt tagjaként – Imrich János lemondása után – 1888. június 12-től Vidombák kerület országgyűlési kép-

■ Filtsch József országgyűlési képviselő, 1892 (*Magyar Géniusz*, 1892. 10. szám)

viselőjévé választották. Pártja 1892-ben beolvadt a Szabadelvű Pártba, és őt immár liberális programmal ismét megválasztották képviselőnek. 1895-ben lemondott a mandátumáról, mert anyakönyvi felügyelőnek nevezték ki Temesvárra, pár hónappal később azonban meghalt.²²

Filtsch aktív közéleti szereplő, több társadalmi szervezet tagja volt, például a Magyar Néprajzi Társaságnak alapításától (1889).²³ A képviselő 1893 őszén az EKE-be is belépett a brassói osztály felhívására, amely szerint „*az egyesület az erdélyi nemzetiségek jó egyetértésének ápolását és előmozdítását fő céljai egyikének tűzte ki*”.²⁴ 1893. december 10-én az EKE budapesti osztályának alakuló közgyűlésén is részt vett.²⁵

Filtsch 1894 kora nyarán úgy döntött, hogy kilép az EKE-ből, mert az eltért a vállalt programjától.²⁶ Az egyesület Brassó vármegyei osz-

20 A község- és egyéb helynevekről szóló törvény keletkezése. *Erdély*, 7. (1898) 1–3:26–29. Idézett hely: 28.

21 MNL OL, K 150. 1895-II-2-23143.

22 *Uj Országgyűlési Almanach, 1887–1892*. Szerk.: STURM ALBERT. Bp., 1887. 206. *Országgyűlési Almanach, 1892–1897*. Szerk.: STURM ALBERT. Bp., 1892. 220–221. SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. III. Bp., 1894. 493–494.

23 A Magyarországi Néprajzi Társaság alakuló közgyűlése. *Vasárnapi Ujság*, 36. (1889) 45:735. (nov. 10.).

24 Egyesületi élet. *Erdély*, 2. (1893) 10:413. (okt. 1.); Egyesületi élet. *Erdély*, 3. (1894) 8:286. (aug. 1.).

25 Erdély gyöngyei. *Pesti Napló* (= PN), 44. (1893) 347:5. (dec. 11.); Erdélyrészi Kárpát-egyesület. *Budapesti Hírlap* (= BH), 13. (1893) 342:5. (dec. 11.); Erdélyrészi Kárpát-egyesület. *Fővárosi Lapok* (= FL), 30. (1893) 342:2830. (dec. 11.); Egyesületi élet. *Erdély*, 2. (1893) 10:423. (okt. 1.). E. K. E. *Magyar Hírlap*, 3. (1893) 342:4. (dec. 11.).

tályának június 7-én tartott választmányi ülésén első napirendi pontként felolvasták a képviselő levelét, amelyben döntését bejelentette, mert „bár örömmel lépett be annak idején az EKE tagjai közé, mely a testvéri egyetértés ápolását is feladatává tette, most azonban, mivel annak működése a feladatot inkább megghiúsítja”, kilép. A választmány a kilépést tudomásul vette, és azt a központ tudomására is hozta, azzal, hogy hírlapok útján fogja megcáfolni a kilépő vádjait.²⁷ Az ülésen Römer Gyula választmányi tag – aki a Szász Kárpát-Egyesület (Siebenbürgische Karpathen Verein) elnöke is volt – hozzászólásában kijelentette, hogy semmi olyan nem történt, ami arra utalna, hogy az EKE eltért a programjától, bár rámutatott arra, hogy a szászok azért neheztelnek az egyesületre, mert például a szász hegyek neveit magyarosítja az *Erdély*. Alexius Oszkár alelnök pedig javasolta annak határozati kijelentését, hogy Filtsch információja tévedésen alapul, a két egyesület közötti jó viszony nincsen megsértve.²⁸

Az EKE politikai célzatú támadása tovább folyt. A Szász Kárpát-Egyesület brassói szakosztályának 1894. június 26-i közgyűlésén Koródi Lutz, a *Kronstädter Zeitung* szerkesztője és Conopy Traugott az egyesület elnökét, Römer Gyula tanárt és alelnökét, Alexius Oszkár városi tanácsost is megtámadták, akik az EKE mellett álltak ki, és követelték, hogy „ha jó szászok akarnak még lenni – feltétlenül ki kell lépniük az »E. K. E.«-ből, amint tette ezt Filtsch országgyűlési képviselő úr”. A két vezető tisztviselő erre azonnal választ adott, „tárgyilagosan bebizonyítván, hogy a magyar

Kárpátgyesület erőszakosan sohasem magyarosított, csak a régi magyar hegyneveket akarta visszaállítani, amiben igaza van. Kimutattatták, hogy ennek a magyarosításnak érdekében sohasem fordult az egyesület a bécsi katonai földrajzi intézethez, s végül, hogy már maga Filtsch is megbánta kilépését. A támadók semmivel sem tudták támadásukat igazolni, s erre az egyesület 54 szóval 4 ellenében bizalmat szavazott Römer elnöknek és Alexius alelnöknek, kimondván, hogy eljárásukat helyesli.”²⁹ Filtsch korábban Boyer városi főjegyző és egyesületi tag előtt maga is beismerte, hogy félrevezették és emiatt sajnálja, hogy kilépett az EKE-ből.³⁰

Az EKE működésének elismerését jelentette ugyanakkor, hogy Thalmann Gusztáv brassói főispán júniusban belépett az egyesületbe és még tagokat is toborzott. A *Fővárosi Lapok* szerint miközben a szász lapok a Filtsch-estet apropóján támadják az EKE-t, addig „a józanabb gondolkozású szászok teljes bizalommal vannak iránta. Ilyen küzdelmekkel szemben nagyon kívánatos volna, ha a magyarok minél tömegesebben lépnének be a hazafias és szükségletet pótló egyesületbe.”³¹

Az EKE központi választmánya 1894. június 16-án megkereste Filtschet, hogy vádjainak okát adja meg, erre a képviselő válaszolt, levelét a július 30-i ülésen ismertették. Eszerint Filtsch az *Erdély* egyik cikkére mint a magyar sovónisza törekvések megnyilvánulására tekintettel lépett ki. A képviselő ugyanakkor jelezte, hogy „ha tehát egy bizonyos időtartam alatt azt fogom tapasztalni, hogy az egyesület, az egyes tagok sovónisztikus törekvéseivel szemben továbbra is az eddigi hibátlan álláspontját

26 Filtsch József kilép az egyesületből mert az eltér a programjától. *Erdély*, 3. (1894) 6:196. (jún. 1.).

27 Uo. 199.

28 Az erdélyi Kárpát-egyesület és a szászok. *Pesti Hírlap*, 16. (1894) 163:7. (jún. 12.); Az Erdélyrészi Kárpát-egyesület. *FL*, 31. (1894) 161:1390. (jún. 12.).

29 Az „S. K. V.” és a brassói „E. K. E.”. *Kolozsvár*, 8. (1894) 147:3. (jún. 28.); A szászok és az erdélyi Kárpátgyesület. *PN*, 45. (1894) 181:3. (júl. 2.); *BH*, 14. (1894) 181:5. (júl. 2.); Az erdélyrészi Kárpát-egyesület és a szászok. *Székely Nemzet*, 12. (1894) 98:3. (júl. 4.).

30 A testvéresgyesületek köréből. *Erdély*, 3. (1894) 6:201. (jún. 1.).

31 Az erdélyrészi Kárpát-egyesület és a szászok. *FL*, 31. (1894) 178:1534. (jún. 29.); hasonlóképpen tudósít: Az erdélyrészi Kárpát-egyesület és a szászok. *BH*, 14. (1894) 178:7. (jún. 29.). Sovónisza szászok. *PN*, 45. (1894) 179:3. (jún. 30.).

fogja föntartani, szívesen visszalépek a tagok sorába”.³²

Báró Feiltsch Artúr EKE-elnök a képviselő zárógondolatára kijelentette, hogy sajnálja, hogy Filtsch még mindig kételkedik az egyesület eljárásának és érveinek őszinteségében, várakozó álláspontra helyezkedik, és bizalmatlan. Ezzel elég okot ad arra, „*hogy mi kételkedjünk az ő őszinteségében, mint aki a hazafiságot csak az ajkán hordja, de igazán úgy is cselekedni és érezni nem képes, és a hazafias, nemes irányú, a tiszta érzelmekkel gondolkodó honpolgároktól is üdvözölt céljainkat fölfogni nemcsak hogy nem tudja, de egyszerűen nem akarja. Aki, mint ő, még most is, minden alap nélkül, a sovinizmus vádját teljesen megcáfoltnak és elenyészettnek nem látja, az maga a legnagyobb sovinizta. Ezek után kérem a választmányt, hogy Filtsch úr levelén egyszerűen napirendre térjen.*” Ez így is történt.³³

Az EKE központi választmányának 1894. június 13-i ülésén tárgyalták Papp György választmányi tagtársuk javaslatát a szebeni helynevek tárgyában, amely az Erdélyben is megjelent.³⁴ Bizonyára a Flitsch- eset miatt is ezzel kapcsolatban azt rögzítették, hogy „*a választmány hivatkozva korábbi elvi határozataira, mely szerint az egyesület a helyneveket a bécsi cs. és kir. földrajzi intézettel, valamint a honvédelmi és belügyminiszter urakkal*

egyetértőleg nem megmagyarosítani akarja, hanem hadászati, közigazgatási stb. szempontból történelmi és népelnevezés szerinti alapokon tudományosan megállapítani, és ahol szükség, kiegészíteni törekszik, amiként erre vonatkozó, szigorúan szakszerű elveit az Erdély ugyanazon számában is közzé tette: kimondja, hogy a javaslatot nem fogadhatja el, hanem általánosságban ismét felkéri az egyesület tagjait, miképp ide vonatkozó javaslataikat jövőre az előadott tudományos elvek alapján az illető vidék megyei osztálya útján és véleményével juttassa az egyesülethez, mely az így beérkező javaslatokat kritikai rostálás végett átteszi a Márki Sándor dr., egyetemünkön a történelem tanára elnöklete alatt álló bizottsághoz, és csak ennek javaslatai után nyílt választmányi gyűlésben való tárgyalással hozathatnak határozatok.”³⁵

Az Erdélyi Kárpát-egyesület a helynevek magyar nevének kikutatásában és visszaállításában kifejtett áldozatos munkája elismeréseképpen 1895-ben tagot delegálhatott a magyarországi községek és egyéb helyek hiteles törzskönyvezése céljából létrehozott vegyes bizottságba is. E testület munkájának eredményeként alkották meg az 1898. évi IV. törvény-cikkelyt az Országos Községi Törzskönyvbizottságról, ennek részleteit a történet következő fejezete ismerteti.

32 Az erdélyrészi Kárpát-egyesület és a szászok. *BH*, 14. (1894) 178:7. (jún. 29.).

33 Egyesületi élet. *Erdély*, 3. (1894) 8:286–287. (aug. 1.); Az erdélyi helynevek megmagyarosítása. *PN*, 45. (1894) 212:3. (aug. 2.); Az erdélyi Kárpát-egyesület és a magyar térkép. *BH*, 14. (1894) 212:3. (aug. 2.); Filtsch és az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület. *FL*, 31. (1894) 212:1822. (aug. 2.); Erdélyrészi Kárpát-egyesület. *Magyar Hírlap*, 4. (1894) 213:8. (aug. 2.); Az E. K. E. központi választmányi ülése. *Székely Nemzet*, 12. (1894) 115:1. (aug. 3.).

34 PAPP GYÖRGY: Az erdélyrészi Déli-Kárpátok. *Erdély*, 3. (1894) 3–4:67–77. A szerző dolgozatát azzal zárta, hogy az egyesület tagjai „*tartsák mindig emléükben, hogy a magyar tájelnevezések már e helyen, E. K. E. tagokból álló turistasági bizottság által lettek megjelölve, és az egyesület hivatalos értesítőjében közöltetvén, hiszem, hogy az E. K. E. nagyon tisztelt választmánya rövid idő alatt szintén megfelelő intézkedéseket teend arra is, hogy a megyei hatóságok közvetítése mellett e magyar hangzású tájelnevezések, mely a régi név megközelítő magyarázata és a terep és alakzat körülményei szerint választatott meg, a földrajzi intézet igazgatósága (k. u. k. geographische Institut) által az általános (1:200 000) és a részletes (1:75 000) térképeken helyesbítsenek és állandóan magyar elnevezésekkel megjelöltsenek.*”

35 Egyesületi élet. *Erdély*, 3. (1894) 6:196. (jún. 1.).